

КЗ «Обласна універсальна наукова бібліотека імені Олега Ольжича»

Житомирської обласної ради

Науково-методичний відділ

Із життя мого народу

Краєзнавча розвідка до 85-річчя від дня народження

Василя Тимофійовича Скуратівського

(1939-2005)

Житомир, 2024

Із життя мого народу: краєзнавча розвідка до 85-річчя від дня народження Василя Тимофійовича Скуратівського [текст] / КЗ «Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Ольжича» Житомирської обласної ради; уклад. З. Димарчук, ред. Г. Врублевська. – Житомир, 2024. – 14 с.

У цьому виданні, присвяченому 85-річчю від дня народження вченого, журналіста, письменника-земляка В. Скуратівського, подаються біографічні дані, життєвий шлях та творчі напрацювання митця, в яких відтворено золоті сторінки життя нашого народу, його трагічної і водночас величної історії.

КЗ «Житомирська обласна
універсальна наукова
бібліотека»
ім. О. Ольжича
Уклад. З. Димарчук,
ред. вип. Г. Врублевська

В. Скуратівський

Духовного хліба завжди прагнула душа кожного народу, а надто ж українського. Мова, пісня, музика, свята, обряди та звичаї сприймалися і сприймаються не тільки як засоби комунікації, а й як найцінніші національні скарби. За словами Валерія Шевчука, відомого письменника і дослідника української давнини, найактивнішим, найплодовитішим і найвизначнішим українським етнографом був і залишається Василь Тимофійович Скуратівський – вчений, народознавець, журналіст, письменник, видавець і фольклорист.

Формування світогляду і розквіт його творчої праці відбувалися в умовах нечуваної раніше в світі тотальної етноцидної політики російських окупантів та їхніх колаборантів на українських землях. Те саме намагалися робити польські, румунські, словацькі, чеські й угорські патологічні безбатченки, готували крім фізичного ще й духовний етноцид.

Кривавий розбійницький терор не минув і родини Скуратівських, що жила на хуторі Великий Ліс Мединівської сільської ради Коростенського району, де 25 жовтня 1939 року, в селянській родині, народився хлопчик. У подружжя було п'ятеро дітей, але живими лишилися двоє – найменший Василько та сестричка Оля. Їм випало винести на своїх худеньких плечах все, що витримувало українське село у повоєнні роки – важку роботу, безхліб'я, безправ'я...

Мати, Мотря Антонівна, рано постаріла – багато непосильної праці випало на її долю, чимало горя довелося пережити. Майже водночас померло три доньки, та й крутий норов чоловіка не минав безслідно. Вона ніжно любила свого синочка-мізинчика, пестила і дихала ним, але показувати свої почуття на людях не сміла, бо такі були звичаї. Він дуже любив маму, часто

згадував важке її життя, і коли у 1978 році її не стало, у нього розпочалась тяжка депресія – зовсім не міг працювати, не спав і постійно згадував її.

Про роль матері у своєму житті В. Скуратівський написав так: «...без неї моєї дорогої матері, Мотрі Антонівни, не народилося б моє слово про Березиню. Її пам'яті присвячую цю книгу». Батько, Тимофій Якович, був дуже строгою і владною людиною з суворими методами виховання дітей. Він вимагав чесності у всіх вчинках і сповідував, в першу чергу, заповідь «не вкради». Знаючи таку його вдачу, правління колгоспу довірило йому посаду комірника. Коли малий Василько приніс з колгоспного поля додому кілька колосків, батько провів його через усе село, б'ючи лозиною, щоб запам'ятав на все життя, що чужого брати не можна, навіть коли сам не маєш чого їсти. Деякі батькові вчинки Василь не міг пробачити протягом всього життя. Проте, з часом, вивчаючи народні українські звичаї, він приходить до висновку, що в народній уяві батько – це, в першу чергу, самодержець. Його вчинки та дії мають виконуватись беззастережно. Батько – це хребет сім'ї, мати – серце. А Василеві все життя були ближче саме сердечні емоційні прояви. Надалі, віддаючи шану батькові, третю книгу «Покуть» присвятить йому.

Василько ріс звичайним сільським хлопчиком – розбишакуватим, спритним і надто допитливим. Спочатку навчався у початковій школі у своєму селі, потім ходив до семирічки в село Мединівка, а старші класи закінчував в селі Обиходи Народицького району. В школі, на запитання вчительки – ким би хотів бути відповів – письменником. Вчителька не надто приязно поставилася до такої ідеї хлопця і при учнях стала називати його «пісятель», а клас розсміявся. Цей гіркий спогад пройшов з ним через все життя.

Класний керівник розгледів в ньому обдарованого учня і проклав в його душі місток між давниною і сучасним життям українців, змусив подивитися на світ та людей уважніше, вивчати та досліджувати.

І він цікавився і писав всупереч всім – бо така випала йому доля, бо не був «забитим» селюком – у старших класах був комсоргом, вільно спілкувався з працівниками районної газети, часто бував у райкомі комсомолу, приносив односельчанам книги із бібліотеки, розповсюджував газети, ходив на вечорниці, самотужки навчився грати на гармошці.

У 1959 році Василь закінчив школу, працював редактором у Народицькій та Олевській «районках». У зв'язку з певними обставинами, вирушив до Сибіру: працював у тайзі, потім журналістом в Усть-Куті. Через два роки повертається на Україну і працює журналістом на рідному Поліссі.

У 1964 році В. Скуратівський отримує диплом московської заочної школи журналістики, а в 1967 – студент заочного відділення факультету журналістики Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Навчання поєднує з журналістською практикою, яка постійно пов'язана з активним спілкуванням, тож у його архіві з'являються все нові і нові записи про колективізацію, війну, голодомор, партизанщину. На основі цих матеріалів був упорядкований збірник «Легенди Полісся».

Згідно з пропозицією головного редактора журналу «Народна творчість та етнографія» О. Дея, Василь Скуратівський працює на посаді редактора етнографічної тематики. Робота в журналі триває майже 30 років.

У 1970 р. розпочинає публікувати народознавчі статті, готує монографію про українське пасічництво. Близько 1000 публіцистичних і наукових статей у газетах, збірниках та журналах – свідчення неабиякої працездатності і таланту письменника. Часто дослідник використовував псевдонім Василь Древлянський.

Вагомий внесок у народознавство зробив Василь Тимофійович своїми працями, що були надруковані в збірниках книжкового типу «Отчий край», «Етнографія Києва і Київщини: традиції і сучасність», «Культура і побут населення України», «Полісся: матеріальна культура», «Древляни». Його фольклорні записи використовували упорядники багатотомного фундаментального академічного видання «Українська народна творчість».

Успішно займався вчений і такою трудомісткою науковою діяльністю, як бібліографія, видав багато цінних монографій. Цілеспрямовано і послідовно досліджував і популяризував патріотичну діяльність визначних особистостей України.

Василь Тимофійович постійно виступає на радіо і телебаченні. Починаючи з 1983 р. друкується у періодичних виданнях у рубриках «Зелене полум'я сосни», «Біля чистих джерел», «Роду нема переводу», «Обереги пам'яті» та ін. розповідає про звичаї і традиції українців, народну медицину. Ці публікації мали нечуваний успіх, люди відкривали для себе незнану Україну, її звичаї, традиції, обряди... Тексти подавались дохідливою мовою, читались і сприймались легко, читачі дякували авторові і пропонували видати книжку за цими матеріалами. Деякі прихильники вирізали статті і робили книжечки, які передавались із рук в руки, та мали неоціненне значення для духовності.

Саме Василю Тимофійовичу Скуратівському вдалося настільки захопити і переконати громадськість у вивченні народознавства України, що вже у вересні 1989 року воно було уведено на державному рівні у навчальні програми як окремий предмет. Міністерством освіти в рамках експерименту спочатку було запроваджено уроки народознавства у Гнідинській середній школі, що на Київщині. Тут же було відкрито шкільний етнографічний музей «Берегиня». З його книг «Берегиня», «Погостини», «Дідух», «Святвечір» та ін. і розпочалося вивчення народознавства, виховання підростаючого покоління на кращих традиціях народної моралі, етики, культури. Ці книги – безцінний скарб і твердиня українського народу, написані з любов'ю і талантом.

Василя Скуратівського все частіше стали запрошувати українські громади Чикаго, Нью-Йорка, Оттави, Едмонтону на зустрічі з діаспорою. І скрізь його палке слово знаходило відгук у серцях щирих патріотів України, тих, кому болить її доля, хвилює минуле і прийдешне.

Бджолина невтомність стала визначним і усвідомленим життєвим кредо. Не було такої області в Україні, де б він не був і не збирав етнографічні, фольклорні, екологічні, літературознавчі, історико-краєзнавчі та інші матеріали.

У вересні 1989 року з групою вчених-фахівців ним було організовано і проведено перший етап тривалої науково-пошукової експедиції «Чумацькими шляхами».

Це було корисно і дуже цікаво, адже нащадки запорізьких козаків – чумаки, поволі простуючи неозорими землями України, багато бачили та чули. Експедиційники зібрали неоціненні матеріали і побували в 4-х областях України. За матеріалами експедиції було знято фільм «Чумацькими шляхами».

Особливо цікавило вченого рідне Полісся, де під його керівництвом був проведений найбільш результативний етап цієї експедиції. Свій рідний край В. Скуратівський дуже цінував і протягом всього життя беріг любов до земляків, своєю працею збагатив національну культуру і залишив яскравий слід в його історії. Він узагальнив матеріал, що відображає своєрідність поліської культури, відтвореної в народній архітектурі унікальних осель, рушників, рукомеслах, витинанках, рослинах-оберегах, обрядах і звичаях, які свідчать про обдарованість земляків, чия історія і культура невідривні від духовного українського світу в цілому. На основі матеріалів, які були зібрані під час експедиції теренами Волинського Полісся, було видано науково-популярне видання «Неоліт Волині» в 2-х частинах.

У 1990 р. було вирішено зробити експедицію постійно діючою, охопивши всі регіони України. До складу експедиції залучались студенти філологічних та історичних факультетів, також було збільшено кількість учасників. За десять років чумакування Скуратівському і компанії вдалося здійснити мрію – охопити дослідженням всі регіони України.

Поодинокі публікації в пресі не давали змоги опублікувати весь зібраний і унікальний матеріал. Було вирішено створити власний друкований

орган, де можна було б публікувати зібране та легко і популярно донести його до читача.

Часопис «Берегиня» довго не видавався, та завдяки Ліні Костенко, яка наполягала на виданні «Берегині», та спонсорам, перший номер часопису побачив світ у 1992 році. Його розповсюджували через мережу аптек «Зелена аптека» та Український центр народної творчості. Часопис «Берегиня» після виходу двох примірників опинився перед загрозою закриття – не вистачало коштів і тираж не розкуповувався.

Життєві шляхи звели Василя Тимофійовича з лікарем-травником і поеткою Наталією Зубицькою, яка взялася спонсорувати журнал та видання нової книги В. Скуратівського «Святвечір». Вона кілька років опікувалася виданнями, надавши можливість автору займатись підготовкою до друку нових матеріалів. У ці роки він пише про «червоний терор», колективізацію, співпрацює з РУХом, бере участь у Всесвітньому конгресі українців, їздить з лекціями не тільки по Україні, а й на запрошення діаспори з США, Канади, Франції. Це був найплодовитіший період в його житті та творчості. Писати можна було про все і зацікавлення читачів було високим.

Під егідою В. Скуратівського, як головного редактора, в світ вийшло 23 «Берегині». Він був її засновником, на плечі якого, по суті, лягли всі турботи цього єдиного народознавчого видання в Україні. Воно стало духовним і культурним надбанням нашого народу. З «Берегинею» він ішов до людей, мандруючи, як філософ Сковорода, Чумацькими шляхами, сумлінно по крихті збираючи українські самоцвіти: пісні, приказки, бувальщини, легенди... Навіть важко перерахувати всі народознавчі теми, до котрих доклав невсипущу енергію і талант, віддав тепло своєї щирої душі, знання і натхнення маестро. В цій багаторічній праці – власні спостереження, багатий власний досвід і давні традиції українців, що збереглися в усних переказах і писемних джерелах. В них, як у краплині сльози, віддзеркалена доля нашої багатостраждальної нації. Це видання – найважливіше досягнення в українському народознавстві і визначна подія, як одного з духовних

провісників боротьби кінця 1980 – поч. 1990-х років, який завершився розпадом СРСР і проголошенням Незалежності України 24 серпня 1991 року.

Для виходу в світ цієї книги авторові довелося подолати тривалий опір зманкрутілих колаборантів імперії.

Як доповнене продовження «Берегині» виходить друга книга В. Скуратівського «Посвіт», потім – «Погостини», «Обереги пам'яті». У книгах «Місяцелік», «Вінець», «Український рік» подаються описи народних свят, звичаїв, ворожінь, обрядових дійств, прикмет тощо.

Цікаво згрупований матеріал про походження назв місяців та пов'язані з ними численні прислів'я, завбачення погоди. Книга «Святки» містить помісячний народний календар, подібного до якого ще не було в Україні. В ній – розповіді про релігійні та народні свята, за допомогою яких люди намагались зняти нервові напруження, налагодити взаємини, освятитися та очиститися духовно, поринути у прадавній світ звичаєвості. Радість празникових дійств наснажувала, давала внутрішню силу, окриляла. Без цих знань не можна в повній мірі спізнати етнічні коріння української культури. Автор хотів, щоб ці книги зайняли належне їм місце – за покутям родинного столу.

Василь Тимофійович пройшов сотні верст рідною Вітчизною. Від хати до хати його зошит повнився записами, а потім – невтомна праця. Результати невтомної праці осіли в 20-ти книгах, остання, 21-а, яка мала назву «Я сам про себе розкажу» з'явилась, коли автора вже не стало. На його книгах, без перебільшення, виховане ціле покоління українських патріотів. Герої прози – реальні люди, на чию долю випали страждання Голодомору, лихі випробування у повоєнні роки та зберегли в собі питомі риси українців – доброту, мудрість, співчуття, віру, взаємодопомогу, шанування свого роду.

Майже 30 років Василь Скуратівський працював над виходом книги «Кухоль меду» (2000р.), а через п'ять років побачила світ книга «Я вас бджоли, благословляю...». В них – історія українського бджільництва, рекомендації та рецепти кулінарії, народного лікування, поради щодо

медозбору та медоваріння. В цих корисних книгах виділено основні цікаві розділи, такі як: «Сама себе уславила», «Де бджола, там і людина», «Подвижники батуринських шкіл бджільництва», «Нема саду без пасіки, а плодів – без бджіл» та ін. На теми бджільництва ним було опубліковано понад 60 статей.

З огляду на величезні напрацювання В. Т. Скуратівського – особистість його велична і видатна. Його праці принесли йому славу. У нього було ще багато планів і цікавих задумів. Серед інших – створити власну школу молодих дослідників, які б гідно продовжили започатковану ним справу.

Прикро усвідомлювати, що цей світ 16 березня 2005 року залишив той, хто міг би творити і працювати ще довгі роки у царині народознавства. Щоб віддати шану знаному землякові, працівникам бібліотек бажано організувати та провести масові заходи, представити його твори та матеріал про діяльність видатного народознавця, письменника, журналіста на книжкових виставках.

Примірні теми можуть бути такі:

«Пізнаючи традиції народу», «Кожній родині по «Берегині», «Традицій народних апостол», «Подвижник нашої духовності», «Мудрість народного надбання», «Дивосвіт Василя Скуратівського», «Залюблений в народ», «Обереги пам'яті», «Із життя мого народу», «А було ж, було...», «Духовна спадщина українців», «Нашому роду нема переводу», «У глибинах людського буття», «Світогляд українського народу» та ін.

Варто звернути увагу на книги-ювіляри 2024 року – «Погостини» (1989р.), «Посвіт» (1989), «Святвечір» (1994), «Мамина молитва» (2004).

При організації та проведенні масових заходів, зверніть увагу на мудрі слова Василя Скуратівського, які виражають та узагальнюють духовну правду і надовго запам'ятовуються:

- «Бережімо, як зіницю ока, незрадливу колиску материзни – рідну оселю, народну пам'ять, народну мораль, бо втрата їх приведе до

повного виродження і етнічного самознищення, а ми ж мусимо знати, хто ми і чий ми діти».

- «Українські жінки – гарні, кров з молоком! Це наші справжні берегині роду, вони мають сильне коріння – вони народять сильну націю».
- «Духовного хліба завжди прагнула душа кожного народу».
- «Кожному народові нашої планети бібліотека відводить окрему серію книг, з яких люди глибше пізнають землян, знайомляться з їхнім життям, звичаями, побутом».
- «Кожен день треба щось дозбирувати, щось вивчати, адже коли відходить людина й забирає навечно якусь рідкісну пісню, то її вже ніколи ніхто не знатиме, ніхто не заспіває. А це ж багатство нашого народу».
- «Читаймо, вивчаймо свята українців! Відроджуймо у своїх оселях духовні скарби нації».
- «Важливо все зберегти. Все з часом стане цінним для нашої культури, нащадків нині сущих і прийдешніх».

Варто звернути увагу на те, що за журналістську та літературну діяльність В. Скуратівський був нагороджений преміями: «Золоте перо» імені Миколи Островського, Всеукраїнською премією імені Павла Чубинського, міжнародними преміями «За сприяння українській культурі» (Клівленд, США) та фундації Антоновичів (Нью-Йорк).

А з 2007 р. родина Скуратівських та журнал «Берегиня» започаткували премію ім. В. Скуратівського за найцікавіший народознавчий матеріал для молодих українських дослідників. На неї можуть претендувати молоді науковці, віком до 40 років, які подадуть на адресу журналу народознавчий матеріал, що ніде не оприлюднювався.

Список творів В. Т. Скуратівського

1. Скуратівський В. Т. Берегиня: худож. оповіді, новели. – Київ: Рад. письменник, 1987. – 278 с.
2. Скуратівський В. Т. Білояр : оповідання / В. Т. Скуратівський ; худож. Є. Удін. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 143 с.
3. Скуратівський В. Т. Вінець. – Київ: УСГА, 1994. – 240 с.
4. Скуратівський В. Т. Дідух: свята народу. – Київ: Освіта, 1995. – 271 с.
5. Скуратівський В. Т. Місяцелік: український народний календар. – Київ: Мистецтво, 1993. – 206 с.
6. Скуратівський В. Місяцелік. Прийшла зима – празники принесла // Берегиня. 2000. – № 4. С. 51-70.
7. Скуратівський В. Народне цілительство // Берегиня. 2007. – № 4. – С. 60-78.
8. Скуратівський В. Обереги людини // Берегиня. 2008. – № 2. – С. – 37-59.
9. Скуратівський В. Т. Погостини, або Дванадцять мандрівок у глибину століть / В. Т. Скуратівський ; худож. К. Музика. – Київ : Веселка, 1990. – 126 с. , іл.
10. Скуратівський В. Т. Покуть: [народознавчі матеріали про знаменні віхи людського буття, давні українські звичаї та обряди]. – Київ: Довіра, 1992. – 236 с.
11. Скуратівський В. Т. Русалії / В. Т. Скуратівський ; [худож. оформл. та ред. В. П. Мариняка, К. О. Рязанова]. – Київ : Довіра, 1996. – 734 с.
12. Скуратівський В. Т. Святвечір : нариси-дослідження : у 2 кн. / В. Т. Скуратівський ; [худож. Е. І. Храпко]. – Київ : Перлина, 1994. – (Українська пізнавальна бібліотека «Земляни». Українці).
13. Скуратівський В. Т. Святки / В. Т. Скуратівський ; іл. худож. Ф. Гуменюка. – Київ : Українознавство, 1994. – 120 с. : іл. – (Бібліотека журналу «Пам'ятки України»).
14. Скуратівський В. Третє тисячоліття: «Нехай святиться ім'я твоє, Україно!»// Берегиня. 2000. – № 4. – С. 3-5.

15. Скуратівський В. Т. Український рік : розповіді / В. Т. Скуратівський ; іл. Є. В. Попова. – Київ : Веселка, 1996. – 238 с.
16. Скуратівський В. Хатні обереги // Берегиня. 2009. – №1. – С. 38-56.
17. Скуратівський В. Т. Я вас, бджоли, благословляю... / В. Т. Скуратівський ; худ. ред. С. В. Анненков. – Київ : Техніка, 2005. – 320 с. – (Народні джерела).

Література про життя та творчість Василя Скуратівського

1. Васильчук В. Ювілей відомого народознавця : до 80-річчя Василя Скуратівського : [2019 – рік Василя Скуратівського на Малинщині] / В. Васильчук // Літературна Україна. – 2019. – № 29-30, 17 серпня. – С. 5.
2. Данилюк А. Якби не він (Пам'яті В. Скуратівського) // Берегиня. 2007. – № 4. С. 89-91.
3. Зборовський А. Шляхами Василя Скуратівського // Культура і Життя: укр. щотижнева газета. 2007. – № 8 (21 лют.) С. 2.
4. Кодлюк Я. П. Василь Скуратівський // Кодлюк Я. П. Розповіді про письменників : посіб. для вчителя почат. кл. / Я. П. Кодлюк, Г. С. Одинцова. – Вид. 3-тє. – Тернопіль : Підручники & посібники, 2001. – С. 87-88.
5. Костриця М. М. Дослідник духовних скарбів Полісся : [Василь Скуратівський (1939-2005) // Костриця М. М. Житомирщина туристична : краєзнав. нариси / М. М. Костриця, М. Ю. Костриця ; за ред. М. Ю. Костриці. – Житомир : Полісся, 2009. – С. 309-311.
6. Костриця М. Співець древлянської землі : [до 70-річчя від дня народж В. Т. Скуратівського] / М. Костриця // Місто. – 2009. – 22 жовт. (№ 43). – С. 8.

7. Лісовський Б. Бібліотеці – ім'я письменника-земляка : [на фасаді Малинської районної центральної бібліотеки відкрито меморіальну дошку видатному прозаїку та народознавцю, етнографу Василю Скуратівському] / Б. Лісовський // Житомирщина. – 2008. – 21 жовтня (№117). С. 8
8. Плачинда С. З мудрості віків : [творчість Василя Скуратівського] / С. Плачинда // Кожному мила своя сторона : краєзн. нариси про видат. людей, минуле Житомирщини, обряди і звичаї населення краю / упоряд. Л. І. Бондарчук, Л. С. Демченко ; Асоц. інтелігенції Житомир. обл. ; Житомир. обл. орг. спілки журналістів України. – Житомир : Журфонд, 1997. – (Краєзнавча бібліотека). – С. 185-187.
9. Василь Тимофійович Скуратівський : (1939-2005) : [про життя та творчість] // Письменники Житомирщини. Кн. 2 / авт.-упоряд. М. Пасічник. – Житомир : Рута, 2014. – С. 324-328.
10. Скуратівська Я. Продовження традицій Скуратівського // Берегиня. – 2007. – № 4. – С. 95-96.
11. Сташук В. Силове поле народознавця : [літ. спадщина Василя Скуратівського] / В. Сташук // Літературна Україна. – 2009. – 3 груд. (№ 40). С.2.
12. Сташук В. Василь Скуратівський: обереги життя : [2019 – рік В. Скуратівського на Малинщині] / В. Сташук ; інтерв'ю вів Богдан Лісовський // Житомирщина. – 2019. – 1-4 черв. (№ 41). – С. 11. – (Наші інтерв'ю).
13. Шевчук В. О. Василь Скуратівський (1939-2005) // Шевчук В. О. На березі часу : ті, котрі поруч : спогади про митців і вчених / В. О. Шевчук. – Київ : Либідь, 2016. – С. 271-282.

